

Nový nástroj pro výzkum českého knihtisku: *Mapa tiskařské produkce Čech a Moravy do roku 1800*

LENKA VESELÁ

V rámci projektu *Knihověda.cz*, jehož cílem je uživatelsky vstřícnou formou vytvářet a zpřístupňovat základní zdroje a nástroje ke studiu české knižní kultury staršího období, byla v letošním roce zveřejněna *Mapa tiskařské produkce Čech a Moravy*.¹ Tato mapová aplikace vizualizuje geografické rozložení tiskařských center od zavedení knihtisku v českých zemích až do roku 1800, tradičně považovaného za kulturní a technologický mezník v dějinách typografie.²

Data o tiskařské produkci z dílen českých a moravských tiskařů byla dosud obsažena pouze ve specializovaných bibliografických databázích (*Knihopis českých a slovenských tisků* a *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800*).³ Tyto databáze navíc do nedávné doby obsahovaly neúplná a nekonzistentní data; kompletace a virtuální integrace těchto bibliografických databází se proto staly zásadní součástí projektu *Knihověda.cz*. Cílem nové webové aplikace bylo shromážděná bibliografická data (jde celkem o více než 30 tisíc knih vydaných ve 44 městech) prezentovat novým způsobem na kartografickém základě. Záměrem bylo údaje o tiskařské produkci nejen zobrazit, ale i vytvořit plnohodnotný výzkumný nástroj, který by umožňoval s tak rozsáhlým objemem dat dále pracovat. Mapová aplikace byla navržena tak, aby splňovala jak funkci popularizační, tedy seznamovala širší veřejnost s vývojem českého knihtisku přitažlivou formou, tak i funkci vědecko-výzkumnou. Díky integrovaným rešeršním nástrojům lze totiž získat poměrně přesné a zároveň komprimované údaje o struktuře a obsahové skladbě tiskařské produkce v českých zemích v jakémkoli časovém rozmezí či geografickém prostoru. Toto řešení se ve srovnání s podobnými projekty v evropském prostoru jeví jako ojedinělé.

¹ *Knihověda.cz*: Portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800 (program NAKI, číslo DG16P02H015). Informace o projektu dostupné na <<http://www.knihoveda.cz>>.

² Dostupná na adrese: <<https://mapa.knihoveda.cz>>.

³ *KPS – Databáze Knihopis*. Dostupné z: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=KPS> (cit. 9. 8. 2019), *Bibliografie cizojazyčných bohemik do roku 1800*. Dostupné z: <<http://clavius.lib.cas.cz/katalog/>> (cit. 9. 8. 2019).

Mapa vychází z dat zmíněných národních retrospektivních bibliografií, která byla v rámci projektu *Knihověda.cz* obsahově zkompletována a virtuálně propojena ve společném vyhledávacím rozhraní.⁴ Mapová aplikace se skládá ze tří modulárních částí: vlastní mapy, časové osy a rešeršního panelu. Tyto části jsou vzájemně interaktivní – výsledky rešerše zadané v jedné části se automaticky projeví i ve zbývajících částech a aplikace. Mapa je také interaktivně provázána s dalšími výstupy projektu *Knihověda.cz*: z mapy je možné vstoupit do hesel o dějinách knihtisku v jednotlivých lokalitách v elektronické *Encyklopedii knihy v českém středověku a raném novověku*⁵ nebo zobrazit výsledky rešerše v integrovaných bibliografických databázích.

Kromě kartografického zobrazení a plně interaktivní časové osy, které zohledňují geografické a chronologické aspekty vývoje českého knihtisku, lze v Mapě díky rešeršnímu panelu tiskařskou produkci vizualizovat i podle dalších parametrů: tiskařů, jazyka, obsahu či žánru. Do mapy byly navíc integrovány i pokročilé rešeršní nástroje v podobě tzv. rešeršních sad, které umožňují komparovat všechny výše zmíněné parametry a získat tak informace o jevech či vývojových trendech, které lze jiným způsobem jen obtížně zaznamenat či identifikovat. Lze například srovnávat tiskařskou produkci jednotlivých měst či konkrétních tiskařů, sledovat změny jazykové skladby tiskařské produkce v různých lokalitách či vývoj některého fenoménu (například publicistiky) v čase, zobrazit proměny tiskařské produkce po roce 1618 či strukturu jazykové skladby vydávaných děl v době absolutismu a centralizace moci v 17. století. Uživatel může odpovědi na položené otázky jednak získat, jednak může vizualizace shromážděných dat nové výzkumné okruhy i generovat.

Po technické stránce byla mapová aplikace koncipována jako software sestavený výhradně z komponent, jejichž zdrojový kód je dostupný pod svobodnými licencemi.⁶ Potřebná data z integrovaných bibliografických databází získává prostřednictvím platformy pro vyhledávání textu *Apache Solr*, přičemž mapový podklad pro zobrazení uvedených dat je vytvořen z volně dostupných dat projektu *OpenStreetMap*.⁷

⁴ Dostupné na adrese: <<https://knihoveda.lib.cas.cz>>.

⁵ *Encyklopedie knihy v českém středověku a raném novověku*, Dostupné z: <<https://www.encyklopedieknihy.cz/>> (cit. 9. 8. 2019)

⁶ Zdrojový kód celého softwarového řešení je (pod svobodnou licenci) dostupný prostřednictvím webové služby *GitHub.GitHub – VaclavC/Knihoveda-mapa*. Dostupné z: <<https://github.com/VaclavC/Knihoveda-mapa>> (cit. 9. 8. 2019).

⁷ Další technické informace k Mapě dostupné z: <https://mapa.knihoveda.cz/files/Knihoveda_mapa-pruvodni_zprava.pdf>.

Mapa tiskařské produkce Čech a Moravy sice klade určité nároky na uživatelskou intuici, ovšem co do rozsahu a typu vizualizovaných data a množství funkcí je ve srovnání s podobnými výstupy v evropském měřítku ojedinělá. Dosud zveřejněné mapy zaměřené na tiskařskou produkci pouze lokalizují vydání na mapě a nejsou zcela interaktivní (např. mapy k evropské prvotiskové produkci).⁸ Většina databází k tiskařské produkci, a to ani ty nejprestižnější (*Universal Short Title Catalogue*, *Incunabula Short Title Catalogue*), zatím nemá podobné nástroje k dispozici vůbec.⁹ Ambicí *Mapy tiskařské produkce Čech a Moravy* je stát se v budoucnu zásadním nástrojem pro jinak těžko uchopitelná objemově rozsáhlá data pro studium dějin českého knihtisku a jejich vědecká zhodnocení.

---

⁸ *Gesamtkatalog der Wiegendrucke – Druckorte des 15. Jahrhunderts*. Dostupné z: <<https://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/GWMapDE.xhtml>> (cit. 9. 8. 2019); *The Atlas of Early Printing*. Dostupné z: <<http://atlas.lib.uiowa.edu/>> (cit. 9. 8. 2019). *INCUNABULA. The Art & History of Printing in Western Europe, c. 1450–1500*. Dostupné z: <<https://www.loc.gov/ghe/cascade/index.html?appid=580edae150234258a49a3eeb58d9121c&adbcs>> (cit. 9. 8. 2019), srov. též *Mapping pre-1500 Printed Books Today*. Dostupné z: <<http://mappingbooks.blogspot.com/2013/07/mapping-pre-1500-printed-books-today.html>> (cit. 9. 8. 2019).

⁹ *Universal Short Title Catalogue*. Dostupné z: <<https://www.ustc.ac.uk/>> (cit. 9. 8. 2019), *Incunabula Short Title Catalogue*. Dostupné z: <<https://www.bl.uk/catalogues/istc/>> (cit. 9. 8. 2019).